

УДК 330.15:504.062:316.42

Корнелюк Ольга,

к.е.н., доцент,

кафедра міжнародних економічних відносин

та управління проєктами

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ol-lu@ukr.net

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕХОДУ ДО ЦИРКУЛЯРНОЇ ТА КЛІМАТИЧНО НЕЙТРАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний світ стикається з низкою системних викликів, зокрема зміною клімату, деградацією довкілля та зростанням соціально-економічної нерівності. Ці процеси особливо загострюються в умовах країн, що зазнали збройного конфлікту, як Україна, яка водночас потребує відновлення інфраструктури, трансформації економічної моделі та підвищення соціальної згуртованості. З огляду на це, зростає значущість переходу до циркулярної та кліматично нейтральної економіки, що базується на принципах сталого розвитку, екологічної відповідальності та інклюзивності.

Циркулярна економіка являє собою модель економічного розвитку, що спрямована на збереження цінності ресурсів, енергії та продуктів на кожному етапі їхнього життєвого циклу. Вона базується на принципах мінімізації відходів, повторному використанні матеріалів і максимізації ефективності ресурсів. Циркулярна економіка інтегрує виробничі та споживчі процеси у замкнені цикли, що дозволяє досягти економічної ефективності без шкоди для довкілля [3].

Кліматично нейтральна економіка передбачає досягнення нульового балансу викидів парникових газів. Це можливо завдяки глибокій декарбонізації енергетики, розвитку енергоефективних технологій, впровадженню екосистемних компенсацій та оптимізації логістики [5].

Цілі сталого розвитку формують нормативне підґрунтя для інтеграції циркулярної та кліматично нейтральної економіки у національні політики. Особливо актуальними є ЦСР 7 (доступна та чиста енергія), 9 (інновації та інфраструктура), 11 (сталий розвиток міст), 12 (відповідальне споживання) і 13 (боротьба зі зміною клімату), які прямо пов'язані з концепціями циркулярної та кліматично нейтральної економіки [6].

Інклюзивність у контексті зеленого переходу означає справедливе залучення всіх соціальних груп до процесів формування політик, їх реалізації та отримання вигод від змін, зокрема мешканців постраждалих регіонів, жінок, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб тощо. Основними є наступні соціальні аспекти:

- залучення місцевих громад до прийняття рішень, особливо щодо енергомодернізації, управління відходами та просторового планування;
- зменшення регіональних дисбалансів, оскільки більшість інвестицій і проєктів концентруються у великих містах, тоді як малі громади потребують спеціалізованої підтримки;
- забезпечення справедливого переходу, що враховує потреби працівників у традиційних «брудних» секторах та їхню перекваліфікацію.

Гендерна рівність та участь вразливих груп є важливими складовими стратегій адаптації до кліматичних змін. У цьому контексті соціальна інклюзія повинна поєднуватися з підзвітністю, прозорістю, спільним плануванням і моніторингом результатів [4].

Європейський Союз реалізує комплексну політику, що поєднує екологічну трансформацію та цифровізацію в межах «подвійного

переходу». Інструментами інклюзивного управління в цій сфері стали ініціатива New European Bauhaus, яка поєднує сталість, естетику та інклюзію, і Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), що формує прозорі умови транснаціональної торгівлі з урахуванням вуглецевого сліду [1]. Важливою інституційною підтримкою для муніципалітетів виступають такі європейські програми, як Covenant of Mayors for Climate and Energy Europe [8], де станом на 2025 рік беруть участь понад 40 українських міст, а також SUN4Ukraine – ініціатива з розробки стратегій кліматичної нейтральності [9].

В Україні поступово формується нормативна база для переходу до кліматично нейтральної економіки. Згідно з оновленим другим національно визначеним внеском (NDC2), країна задекларувала скорочення викидів на 68–73% до 2035 року та досягнення кліматичної нейтральності до 2060 року [5].

Однак практична реалізація зустрічає труднощі. Зниження викидів у 2022–2023 роках було зумовлене переважно наслідками війни – спадом економічної активності, знищенням промислових потужностей і транспортної інфраструктури [7]. Одним з найгостріших викликів залишається сфера управління відходами. Щороку в Україні утворюється понад 12–14 млн т твердих побутових відходів, з яких переробляється менше ніж 6 %. Для порівняння, у країнах ЄС рівень переробки перевищує 50–60 %, а в Швеції сягає 99% [2].

Успішність циркулярної трансформації залежить від місцевої інституційної спроможності. В Україні активно впроваджуються механізми енергосервісних контрактів (ESCO): понад 639 контрактів діють у сфері теплопостачання, освітлення, модернізації будівель. Особливо перспективним напрямом є розвиток екоіндустріальних парків. У рамках міжнародної програми UNIDO – GEIPP II в Україні реалізуються пілотні проекти в Білій Церкві та Рівному, що передбачають ресурсоефективне виробництво, індустріальний симбіоз та соціальну інклюзію [10].

Інноваційні рішення також охоплюють створення STEM-осередків, розвиток місцевих енергетичних кооперативів та залучення університетів до публічно-приватних партнерств.

Попри наявність позитивних прикладів, ускладнює інклюзивний перехід: відсутність фінансування, нестабільність регуляторного поля та слабкі інституції на місцях. Прикладом є стагнація біоенергетики, зумовлена високими витратами виробництва біометану (600–900 євро за 1000 м³) за ринкової ціни природного газу у 350 євро. Це призвело до призупинення діяльності більшості біогазових станцій у Хмельницькій, Чернігівській та інших областях. Крім цього, фрагментарність законодавства (відсутність єдиної кліматичної стратегії, ускладнена система звітності для бізнесу, нерозвинені економічні стимули) створює нерівні умови доступу до трансформаційних процесів, зокрема для громад малих міст і сіл [4].

Для досягнення інклюзивності переходу необхідна єдина Національна дорожня карта кліматичної нейтральності, що забезпечуватиме координацію між регіонами, секторами та громадами. Серед інших, механізмами для цього є впровадження MRV-системи (моніторинг, звітність, верифікація); створення відкритих екологічних реєстрів; розширення участі громадян через цифрові платформи (наприклад, інтерактивні карти проєктів, дашборди SECAP); гармонізація національної політики з Цілями сталого розвитку та законодавством ЄС.

Інклюзивний підхід до циркулярної трансформації є передумовою стійкого й справедливого розвитку. З урахуванням аналізу потрібно наступне:

- розробити інтегровану кліматичну стратегію з акцентом на соціальну справедливість.
- створити програми підтримки малих і середніх громад для реалізації SECAP.
- посилити роль громадськості та цифрових рішень у моніторингу й плануванні.

- запровадити цільові механізми фінансування для екоіндустріальних парків, відновлювальних джерел енергії та відновлення екосистем.
- сприяти підготовці фахівців через STEM-хаби та університетські партнерства.

Інклюзивність має стати не декларацією, а реальним принципом відбудови нової, стійкої України в європейському кліматичному просторі.

Список використаних джерел:

1. Вуглецеве мито (CBAM) і українська промисловість: удар чи можливість. *Українська енергетика*. 11 червня 2025. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/vuhletseve-myto-cbam-i-ukrainska-promyslovist-udar-chy-mozhlyvist>
2. Корнелюк О., Левицький С. Економіка замкненого циклу та стратегії управління відходами. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Економіка». 2023. № 14(28). С. 679-691. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-679-691](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-679-691)
3. Корнелюк О., Павліха Н. Концептуальні засади розвитку циркулярної економіки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3 (17). С. 303-318. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-03-303-318>
4. Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року. URL: <https://me.gov.ua/view/bb0b9ef5-ea96-4b8a-8f2f-471faf32c9df>
5. НВВ до Паризької угоди: які кліматичні цілі України. Екополітика. 20 Травня 2024. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/nvv-do-parizkoi-ugodi-yaki-klimatichni-cili-ukraini/>
6. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Циркулярна модель як інноваційна система відновлення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад в Україні у воєнний і повоєнний періоди. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Сер. Економічні науки. 2023. Вип. 3(103). С. 179-193. DOI: <http://doi.org/10.31713/ve3202317>
7. Climate damage caused by russian war in Ukraine in three years (24 February 2022 – 23 February 2025). URL: <https://en.ecoaction.org.ua/wp->

content/uploads/2025/02/20250224_ClimateDamageWarUkraine36monthsENprelim-1.pdf

8. Covenant of Mayors. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/energy-efficiency/urban-areas/covenant-mayors_en

9. Twelve Ukrainian cities join the SUN4Ukraine initiative of the EU Climate-Neutral and Smart Cities Mission. 4 December 2024. URL: <https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/twelve-ukrainian-cities-join-the-sun4ukraine-initiative-of-the-eu-climate-neutral-and-smart-cities-mission>

10. UNDP and Business Development Fund introduce ESCO-Fund to support sustainable development and energy efficiency. United Nations Development Programme. June 5, 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/undp-and-business-development-fund-introduce-esco-fund-support-sustainable-development-and-energy-efficiency>